

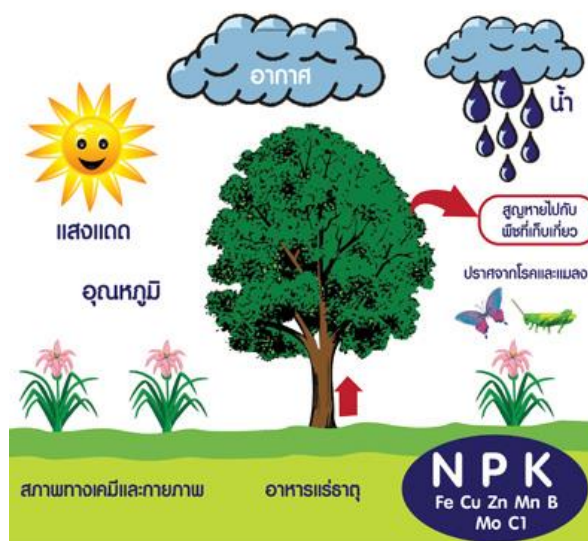
การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อลดต้นทุนการผลิต

โดย นายสมชาย พรุเพชรแก้ว
นักวิชาการเกษตรชำนาญการ

ปัจจุบันเกษตรกรมีการใช้ปุ๋ยเคมีในพื้นที่การเกษตรเป็นจำนวนมาก แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจเรื่องปุ๋ยเคมีที่ใช้เพื่อการบำรุงผลผลิต เกษตรกรจึงนิยมใส่ปุ๋ยเคมีตามเพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน หรือตามคำโฆษณาของพ่อค้า ทำให้เกษตรกรมีต้นทุนในการใช้ปุ๋ยเคมีค่อนข้างมาก...

พืชทุกชนิดมีความต้องการธาตุอาหารในการเจริญเติบโตที่แตกต่างกันออกไป **ซึ่งธาตุอาหารพืช** ที่จำเป็น ประกอบด้วย 17 ธาตุ แบบออกเป็น 3 กลุ่ม ยกเว้น คาร์บอน ไฮโดรเจน และออกซิเจน ได้จากการให้น้ำและอากาศ และธาตุอาหารรอง จุลธาตุส่วนใหญ่มีอยู่ในดินในระดับหนึ่ง โดยแบ่งเป็น

1. **กลุ่มธาตุอาหารหลัก** (primary nutrient elements) 3 คือ ธาตุอาหารพืชที่ต้องการในปริมาณมาก 3 ธาตุ ได้แก่ ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโพแทสเซียม
2. **กลุ่มธาตุอาหารรอง** (secondary nutrient elements) คือ ธาตุอาหารที่พืชต้องการในปริมาณน้อยกว่ากลุ่มแรก 3 ธาตุ ได้แก่ แคลเซียม แมกนีเซียม และกำมะถัน
3. **กลุ่มจุลธาตุ 8 ธาตุ** (micronutrient elements) คือ ธาตุอาหารที่พืชต้องการในปริมาณน้อย โดยที่มีความเข้มข้นของธาตุอาหารโดยน้ำหนักแห้ง เมื่อพืชเจริญเติบโตเต็มวัยต่ำกว่า 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ได้แก่ เหล็ก แมงกานีส สังกะสี ทองแดง โบรอน โมลิบดีนัม คลอรีน และนิเกิล

ภาพที่ 1 แสดงปัจจัยที่สำคัญในการเจริญเติบโตของพืช

หน้าที่หลักของปุ๋ยเคมี

ไนโตรเจน (N) มีหน้าที่ เร่งการเจริญเติบโต ใส่แล้วพืชจะเขียวเข้ม โตเร็ว แต่อ่อนแอ

ฟอสฟอรัส (P) มีหน้าที่ การสร้างแป้ง น้ำตาล ให้ต้นพืช เพื่อสะสมการออกดอก

โพแทสเซียม (K) มีหน้าที่ ช่วยให้ผลผลิต มีน้ำหนักเพิ่มขึ้น สร้างความหวาน เร่งการลงหัวของพืช

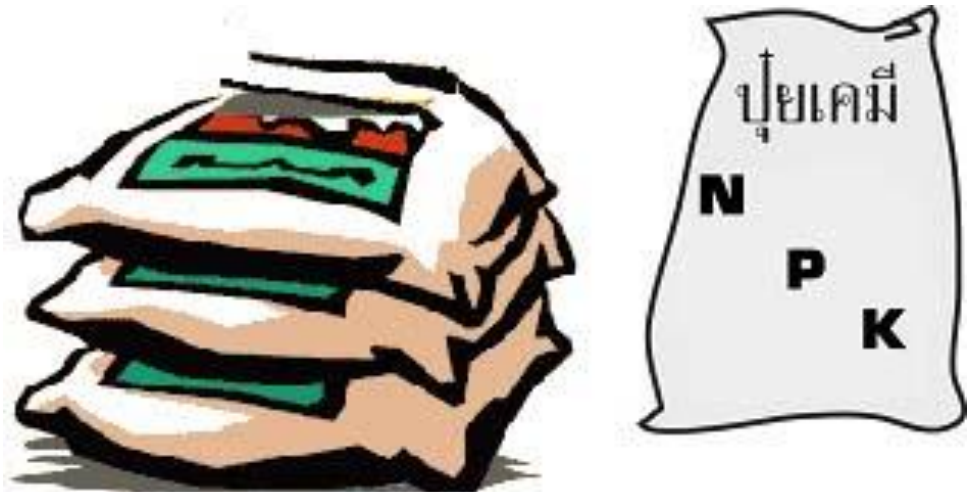
ตัวอย่างการใช้ปุ๋ยเคมีให้ตรงความต้องการของพืชตามสูตร

พืชตระกูล ผักกินต้น-ใบ ใช้ปุ๋ยสูตร 25-7-7 หรือ 46-0-0 หรือ 21-0-0 หรือ 30-0-0 หรือ 30-10-10 และ 46-0-0 = 1 ส่วน บวก 15-15-15 = 2 ส่วน ก็ได้พืชงามและแข็งแรง

พืชตระกูลกินผัก-ผล ระยะแรกใช้ 25-7-7 หรือ 15-15-15 หรือ 16-16-16 และ 46-0-0 หรือ 30-0-0 หรือ 21-0-0 ระยะต้องการให้ดอกออก ใช้ 15-15-15 หรือ 16-16-16 หรือ 12-24-12 และ 8-24-24 หรือ 9-24-24 ระยะก่อนเก็บผลต้องการให้แก่เร็ว เข้าสี น้ำหนักดี รสหวาน ใช้ 13-13-21 หรือ 8-24-24 และ 0-0-60

พืชตระกูลกินหัว ช่วงปลูกระยะแรกใช้ 25-7-7 หรือ 15-15-15 หรือ 16-16-16 หรือ 46-0-0 หรือ 30-0-0 และ 21-0-0 ระยะเริ่มลงหัวใช้ 12-24-12 หรือ 10-30-10 ก่อนเก็บเกี่ยว ใช้ 0-0-60 หรือ 0-0-50 และ 10-10-30

ทั้งนี้ ถ้าต้นพืชเหลือง แกรน ให้เพิ่มปุ๋ยตัวหน้า(N) และถ้าต้นพืชงามให้หยุดปุ๋ยตัวหน้า(N) ใช้สูตรที่มีตัวกลาง(P) และตัวท้าย (K) เช่น 8-24-24

ภาพที่ 2 แสดงปุ๋ยเคมี (สารประกอบอนินทรีย์ที่มีประโยชน์ต่อพืช)

หลักการใส่ปุ๋ยเคมีให้ได้ผลดี

ปุ๋ยเคมี เมื่อใส่ลงไปบนดิน จะมีโอกาสสูญเสียไปมากกว่าครึ่งหนึ่ง สำหรับธาตุไนโตรเจน และโพแทสเซียม ส่วนฟอสฟอรัสนั้น พืชดึงดูไปใช้ประโยชน์ได้เพียงไม่เกินร้อยละ ๑๐ ของปริมาณที่ใส่ลงไปบนดิน ฟอสฟอรัสที่เหลือทั้งหมด จะทำปฏิกิริยากับดิน กลายเป็นสารประกอบที่ละลายน้ำยาก พืชดึงดูไปใช้ไม่ได้ ดังนั้นการใส่ปุ๋ยลงไปบนดิน เพื่อให้พืชสามารถดึงดูไปใช้ได้มากที่สุดและสูญเสีย น้อยที่สุด จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ปุ๋ยชนิดเดียวกัน สูตรเดียวกันใส่ลงไปบนดินโดยวิธีแตกต่างกัน พืชจะใช้ประโยชน์จากปุ๋ยได้ไม่เท่ากัน เช่น ปุ๋ยที่ใส่แบบหว่านจะให้ผลแตกต่างจากปุ๋ยที่ใส่โรยแบบเป็น แถวหรือเป็นจุดใกล้ต้นพืช ฉะนั้น การใช้ปุ๋ยเคมีให้มีประสิทธิภาพจึงควรมีหลักเกณฑ์ ในการใส่ปุ๋ยที่ ควรจะยึดถือเป็นแนวทางดังนี้

1. ชนิดของปุ๋ยที่ใช้ถูกต้อง สูตรปุ๋ย หรือบางที่เรียกว่า "**เกรดปุ๋ย**" หมายถึง ตัวเลขเขียน บอกปริมาณธาตุอาหาร ที่มีอยู่ในปุ๋ยเคมี โดยบอกเป็นค่าของเปอร์เซ็นต์ โดยน้ำหนักของปริมาณ ไนโตรเจนทั้งหมด (N) ปริมาณฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ (P2 O5) และปริมาณโพแทสเซียมที่ละลายน้ำ ได้ (K2O) สูตรปุ๋ยจะเขียนไว้ที่ภาชนะบรรจุปุ๋ย เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น 20-10-5 ตัวเลขแรกจะบอก ปริมาณไนโตรเจนว่ามี อยู่หนัก ๒๐ กิโลกรัม เลขที่สองบอกปริมาณ ฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์มีอยู่ ๑๐ กิโลกรัม เลขตัวที่สามบอกปริมาณโพแทสเซียมที่ละลายน้ำได้ มีอยู่ ๕ กิโลกรัม รวมเป็นธาตุ อาหารทั้งหมด ๓๕ กิโลกรัม ในปุ๋ยหนัก ๑๐๐ กิโลกรัม และเป็น ที่ ทราบกันเป็นสากลว่าเลขตัวแรก คือ ไนโตรเจน ตัวกลาง คือ ฟอสฟอรัส ตัวสุดท้าย คือ โพแทสเซียม จะไม่มีการสลับที่กัน จึงไม่จำเป็นต้อง เขียนตัวหนังสือกำกับไว้ สำหรับ "**เรโซ**" ของปุ๋ยนั้น เป็นสัดส่วนเปรียบเทียบกันระหว่างธาตุอาหาร ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส และโพแทสเซียม ในสูตรปุ๋ย เรโซปุ๋ยจะบอกเป็นตัวเลขของตัวน้อยๆ ระหว่าง ไนโตรเจน ฟอสฟอรัส (P2 O5) และโพแทสเซียม (K2 O) ของสูตรปุ๋ยนั้นๆ เช่น 16-16-8 เท่ากับเรโซ 2:2:1 และ 20-10-5 เท่ากับเรโซ 4:2:1

2. ใช้ปุ๋ยในปริมาณที่เหมาะสม ปริมาณปุ๋ยที่พอเหมาะนี้ หมายถึง จำนวน หรืออัตราปุ๋ย ที่ใช้ต่อไร่ หรือต่อต้น ที่พืชจะได้รับความพอเหมาะนี้มีอยู่ ๒ ลักษณะคือ พอเหมาะในแง่ของปริมาณที่ พืชควรจะได้รับ เพื่อให้ได้ผลผลิตผลสูงสุด ถ้าน้อยกว่านั้น ก็จะทำให้พืชไม่เจริญเติบโต และให้ผลผลิตผลสูง เท่าที่ควร หรือถ้าให้มากเกินไปนั้นก็อาจเป็นพิษแก่พืชหรือไม่ทำให้พืชเติบโต และให้ผลผลิตผลเพิ่มขึ้น แต่ทำให้เสียเงินโดยเปล่าประโยชน์ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งก็คือ พอเหมาะในแง่ของหลัก เศรษฐกิจ กล่าวคือ ปริมาณของปุ๋ยที่ใช้จะต้องพิจารณาเกี่ยวกับราคาของปุ๋ย และราคาของผลผลิตผลที่ จะขายได้เสียก่อน การใช้ปุ๋ยที่พอเหมาะในแง่นี้เป็นการใส่ปุ๋ยจำนวนหนึ่ง (ต่อไร่หรือต่อต้น) ซึ่งจะมีผล ทำให้ผลผลิตผลสูงขึ้นที่ระดับหนึ่ง (ไม่จำเป็นต้องเป็นผลผลิตผลสูงสุด) อันจะทำให้ได้กำไรต่อเงินลงทุนในการ ซื้อปุ๋ยมาใช้มากที่สุด ดังนั้น การพิจารณาความพอเหมาะพอดีของจำนวนปุ๋ย หรืออัตราปุ๋ยที่จะใช้

จะต้องอาศัยหลักเกณฑ์ และวิธีการต่างๆ หลายประการมาประกอบการพิจารณา เช่น ชนิดของพืช ระดับความชื้น และความอุดมสมบูรณ์เดิมของดิน วิธีการปลูก การดูแล และการบำรุงรักษาของ เกษตรกร ตลอดจนราคาของปุ๋ย ประกอบด้วย

3. ใส่ปุ๋ยให้พืชขณะที่พืชต้องการ พืชที่ปลูกในดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์ด้วยธาตุอาหาร มักจะแคระแกร็น และให้ผลผลิตผลต่ำ การใส่ปุ๋ย จะช่วยยกระดับธาตุอาหาร ที่ขาดแคลน ให้มีปริมาณ เพียงพอกับความต้องการของพืช อย่างไรก็ตาม ปุ๋ยที่ใส่ลงไปไนดินเดียวกันกับพืชชนิดเดียวกัน อาจจะทำให้ผลแตกต่างกันได้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจังหวะเวลา (timing) ของการให้ ปุ๋ยแก่พืชนั้น ตรงกับ ระยะเวลาที่พืชมีความต้องการธาตุอาหารนั้นๆ มากที่สุด หรือช่วงความต้องการธาตุอาหารมากที่สุด ของพืช แต่ละชนิดจะแตกต่างกันออกไป จึงควรแบ่งการใส่ปุ๋ยให้เหมาะสม พืชที่มีอายุสั้น เช่น พืชไร่ และข้าว จะมีจังหวะการดึงดูดธาตุอาหาร ที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดอย่างน้อย ๓ ช่วงด้วยกัน คือ

3.1 ช่วงแรกที่พืชเริ่มงอก และการเติบโตในระยะ ๓๐-๔๕ วันแรก พืชมักจะ ต้องการธาตุอาหารน้อยและช้า เพราะระยะนี้ระบบรากยังน้อย และต้นยังเล็กอยู่

3.2 ช่วงที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นระยะที่พืชต้องการธาตุอาหารเป็น จำนวนมาก สำหรับข้าวจะเป็นระยะที่กำลังแตกกอ และระยะที่กำลังสร้างตาดอก ถ้าเป็นข้าวโพด จะ เป็นระยะที่มีอายุ ๔๕ - ๖๐ วัน ถ้าเป็นข้าวก็ระยะประมาณ ๓๐ วัน ก่อนออกดอก เป็นระยะที่พืช ต้องการธาตุอาหารจากดินมากที่สุด และดึงดูดธาตุอาหารในอัตราที่รวดเร็วที่สุด เพราะพืชต้องการ สะสมธาตุอาหารไว้ในต้นและใบ ให้เพียงพอสำหรับการสร้างเมล็ดและผล

3.3 ช่วงที่มีการเติบโตเต็มที่แล้ว และเป็นระยะสร้างเมล็ดหรือสร้างผล ความ ต้องการธาตุอาหารในระยะนี้ จะลดลงเรื่อยๆ จนกระทั่งฝักหรือเมล็ดแก่

4. ใส่ปุ๋ยให้พืชตรงจุดที่พืชสามารถดึงดูดไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายและเร็วที่สุด ทันทันทันใดที่ปุ๋ยลงไปอยู่ในดิน ปฏิกริยาการเปลี่ยนแปลง และการเคลื่อนย้ายของปุ๋ยจะเกิดขึ้นทันที ปุ๋ยไนโตรเจน สามารถซึมลงมายังบริเวณรากที่อยู่ใต้ผิวดินได้ง่าย แต่มีการละลายไปกับน้ำเช่นกัน ฟอสเฟตที่ละลายน้ำได้ง่าย ก็มักจะอยู่ตรงจุดนั้น ถ้าจะเคลื่อนย้ายจากจุดเดิม ก็เป็นระยะใกล้ๆ ในรัศมี ๑-๕ ซม. เท่านั้น ดังนั้นการใส่ปุ๋ยฟอสเฟตให้กับพืช จึงต้องให้อยู่ใกล้กับรากมากที่สุด ปุ๋ยโพแทสเซียม จะเคลื่อนย้ายได้ง่ายกว่าฟอสเฟต แต่จะช้ากว่าไนโตรเจน โพแทสเซียมมีประจุบวก ซึ่งดูดยึดอยู่ที่ผิว ของอนุภาคดินเหนียวได้ จึงถูกชะล้างได้ยาก แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ได้ง่ายแก่พืชอยู่ ดังนั้นการใส่ปุ๋ย โพแทสเซียม จึงสามารถใส่บนผิวดิน หรือใต้ผิวดินก็ได้

ทั้งนี้ ควรปรับปรุงค่า pH ดินให้เหมาะสม(กรดอ่อน)ก่อน และการใช้ปุ๋ยเคมีให้มี ประสิทธิภาพมากขึ้นควรใช้ร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ จะดีที่สุด

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของปุ๋ยอินทรีย์ และปุ๋ยเคมี

ข้อดีของปุ๋ยอินทรีย์	ข้อดีของปุ๋ยเคมี
<ol style="list-style-type: none"> 1. ช่วยปรับปรุงสมบัติทางกายภาพของดินให้ดีขึ้น 2. อยู่ในดินนาน ค่อยๆ ปลดปล่อยธาตุอาหารพืช 3. ส่งเสริมปุ๋ยเคมีให้เป็นประโยชน์ดีขึ้น 4. ส่งเสริมสิ่งมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ในดิน 5. มีจุลธาตุ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีธาตุอาหารสูงมาก ใช้ทีเดียวก็เพียงพอ 2. ราคาต่อหน่วยธาตุอาหารพืชถูกกว่าปุ๋ยอินทรีย์ 3. หาซื้อได้สะดวก 4. ใช้ง่าย 5. ได้ผลเร็ว
ข้อเสียของปุ๋ยอินทรีย์	ข้อเสียของปุ๋ยเคมี
<ol style="list-style-type: none"> 1. มีปริมาณธาตุอาหารต่ำ 2. ใช้เวลานานกว่าจะเป็นประโยชน์ 3. ราคาแพงต่อหน่วยธาตุอาหารพืช 4. หายากในปริมาณมาก ๆ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ปุ๋ยกลุ่มปุ๋ยแอมโมเนียมทำให้ดินเป็นกรด 2. ไม่มีคุณสมบัติปรับปรุงโครงสร้างดิน 3. มีความเค็ม 4. ต้องมีความรู้ในการใช้

ภาพที่ 3 แสดงการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ร่วมกับปุ๋ยเคมี

การผสมปุ๋ยเคมีใช้เอง เพื่อลดต้นทุนการผลิต

การผสมปุ๋ยเคมีสูตรต่างๆใช้เอง คือการนำแม่ปุ๋ยสูตร 18-46-0 สูตร 46-0-0 หรือ 21-0-0 และสูตร 0-0-60 มาผสมให้เข้ากัน ตามตารางผสมปุ๋ยที่กรมวิชาการเกษตรจัดทำขึ้นและสามารถผสมได้ทุกสูตรที่มีขายในท้องตลาดมาใช้ สามารถลดต้นทุนการซื้อปุ๋ยเคมีสูตรสำเร็จจากท้องตลาดลงได้ประมาณกระสอบละ 300-400 บาท

อุปกรณ์ที่ใช้ เครื่องชั่งขนาด 25 - 50 กิโลกรัม พลับหรือจอบ ถังและชั้นพลาสติก แม่ปุ๋ย ตารางผสมปุ๋ยเคมี

ภาพที่ 4 แสดงอุปกรณ์ที่ใช้ในการผสมปุ๋ยเคมีใช้เอง

ขั้นตอนการผสมปุ๋ย เลือกสูตรและอัตราการใช้กับพืชจากคำแนะนำ คำนวณหาปริมาณและชั่งแม่ปุ๋ยแต่ละชนิดจากตารางการผสมปุ๋ยเคมีสูตรต่างๆใช้เอง นำแม่ปุ๋ยที่ชั่งได้เทลงบนพื้นเรียบและแห้ง ใช้จอบ หรือพลั่วผสมคลุกเคล้าปุ๋ยในกองให้เข้ากัน นำบรรจุกระสอบเพื่อขนย้ายไปไถนา การหว่านหรือใส่ต้องใส่ปริมาณน้อยกว่าเดิมเพราะไม่มีสารตัวเติม และควรใช้ให้หมดภายใน 2 สัปดาห์ เนื่องจากปุ๋ยได้รับความชื้นอาจจะทำให้ปุ๋ยด้วยคุณภาพลงได้

ภาพที่ 4 แสดงการผสมปุ๋ยเคมีใช้เอง

ตารางที่ 2 แสดงสูตรปุ๋ยเคมีที่ขายในท้องตลาดและปริมาณสารตัวเติม

สูตรปุ๋ยสำเร็จ	สารตัวเติม	สูตรปุ๋ยสำเร็จ	สารตัวเติม
9-3-9	61	12-3-6	57
16-4-0	59	18-4-5	46
10-5-9	56	11-6-4	60
16-4-5	50	16-4-4	52
16-14-0	46	14-4-9	49
16-4-8	46	16-6-5	47
18-6-4	45	18-11-5	37
6-18-12	40	16-20-0	38
15-15-6	37	16-4-6	49
18-11-5	37	16-10-4	44
18-10-6	37	16-8-8	40
15-5-14	36	15-5-5	51
14-14-14	36	18-6-6	41
4-16-24	25	20-10-5	34
25-7-7	24	6-12-24	30
14-9-20	23	16-8-14	30
15-15-15	22	7-13-19	34
16-9-18	22	12-10-18	30
12-24-12	22	16-16-8	29

หมายเหตุ : เป็นตัวอย่างสูตรปุ๋ยที่มีจำหน่ายในท้องตลาดเท่านั้น

ตารางที่ 3 แสดงการใช้แม่ปุ๋ยผสมคิดจาก 100 กิโลกรัม

สูตรปุ๋ยสูตร	น้ำหนักแม่ปุ๋ยที่ใช้ (กก.)			สารตัวเต็ม (กก.)
	18-46-0	46-0-0	0-0-60	
16-20-0	44	18	0	38
16-16-8	35	22	14	29
15-15-15	33	20	25	22
13-13-21	29	17	35	19
12-24-12	52	6	20	22
9-24-24	52	-	40	8
16-8-14	18	28	24	30
18-12-6	26	30	10	34
3-10-30	22	-	50	28
18-10-6	22	31	10	37
19-19-19	42	25	32	1
25-7-7	16	48	12	24
21-7-14	16	40	24	20
8-16-24	35	4	40	21

หมายเหตุ : ไม่แนะนำให้ใช้สารตัวเต็ม แต่ต้องลดปริมาณปุ๋ยที่ใช้ลงแทน

เอกสารอ้างอิง

คู่มือปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ทางดิน 2558 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

<http://www.thaijaec.com/articles> 10 กรกฎาคม 2560. หลักการใช้ปุ๋ยเคมีอย่างถูกต้อง

<https://www.moac.go.th/ewt> 10 กรกฎาคม 2560. ประโยชน์ของการผสมปุ๋ยใช้เอง
กรมวิชาการเกษตร

<http://saranukromthai.or.th/sub/> 6 สิงหาคม 2560. รู้จักการใช้ปุ๋ยเคมี

<http://saranukromthai.or.th/sub/> 6 สิงหาคม 2560. หลักการใช้ปุ๋ยเคมีให้ได้ผลดี